

Nicaragua, vint anys d'un somni trencat

La revolució sandinista ha fet dues dècades. La perspectiva històrica permet aclarir per què el moviment encapçalat pel comandant Daniel Ortega va anar perdent suport i com els va afectar l'arribada de Ronald Reagan a la presidència dels Estats Units.

ARXIU

embrió de la Contra, que havia de rebre el suport dels EUA.

Les primeres mesures del govern, sobretot econòmiques i de control i àdhuc de tancament dels mitjans de comunicació, van justificar, l'abril del 1980, les primeres desercions de companys de viatge dels sandinistes. Violeta Barrios, vídua del periodista Pedro Joaquín Chamorro, assassinat per ordre de Somoza el 1978, i l'empresari Alfonso Robelo, líder del Front Democràtic Nicaragüenc, van dimitir de la Junta de Govern de Reconstrucció Nacional, crítics envers l'hegemonia del Front Sandinista. Van ser substituïts per l'advocat Rafael Córdova i per l'economista Arturo Cruz.

Crucial per a la revolució. "El 1980 serà crucial per a la nostra revolució", declarava el comandant Daniel Ortega, membre de la Junta de Govern i de la direcció sandinista, que emergia com l'home fort del règim. "Trenquem amb el capitalisme salvatge de Somoza per instaurar el socialisme nicaragüenc", matisava l'escriptor Sergio Ramírez, un altre membre de la Junta.

Les prioritats del govern, controlat pel Front Sandinista, confirmaven l'opció socialista: l'al·fabetització, la millora de l'educació i sanitat, que s'enduïen el 62% del pressupost; la reconstrucció de les infraestructures, malmeses per la guerra, i l'increment de les exportacions, especialment de cafè, sucre, banana

Membres del Front Sandinista d'Alliberament Nacional (FSLN). Els deixebles de César Augusto Sandino enderrocaren el dictador Anastasio Somoza el 19 de juliol de 1979.

El 19 de juliol de 1979, ara fa vint anys, els guerrillers del Front Sandinista d'Alliberament Nacional (FSLN) prenen el poder a Nicaragua després d'enderrocar Anastasio Somoza Debayle, un dels dictadors més repudiats. L'eufòria popular per l'entrada dels combatents, seguidors del moviment que havia fundat el nacionalista César Augusto Sandino el 1961, es va escampar amb rapidesa per un Occident en permanent crisi d'identitat i per una Amèrica Central pobra, endarrerida, ostatege

dels militars i encara fascinada per la revolució cubana.

Un any després, a les celebracions del primer aniversari del triomf sandinista, ja no tot era alegria. Alguns elements de la burgesia, que havien donat suport als sandinistes per desfer-se de la família Somoza, es van quedar a casa perquè no tenien res a celebrar i temien que la radicalització del règim no els acabés devorant. A la frontera, les unitats de l'exèrcit eren fustigades per uns sis mil guàrdies somozistes refugiats a Hondures,

i cotó. Encara que públicament es garantia el dret de la propietat privada, s'impulsava una ambiciosa reforma agrària i s'expropiaven totes les possessions de la família Somoza.

A la commemoració del primer aniversari, hi van assistir el primer ministre cubà, Fidel Castro, membres de la Internacional Socialista i una delegació dels Estats Units presidida per l'ambaixador a les Nacions Unides, Donald McHenry, i el sots-secretari d'Estat William Bowdler. La llista de convidats confirmava que els sandinistes mantenien alhora relacions fluides amb Cuba i els Estats Units, malgrat el desembarcament d'assessors cubans, la retòrica revolucionària sandinista i el suport d'Ortega a la invasió soviètica de l'Afganistan. Com a premi, el Congrés nord-americà havia aprovat l'atorgament d'un crèdit de 75 milions de dòlars a Nicaragua.

L'ascens de Reagan. Alhora que els sandinistes omplien de banderes vermelles els carrers d'una Managua que no s'havia recuperat del terratrèmol, els republicans nord-americans designaven, a la convenció de Detroit, l'ex-actor i ex-governador de Califòrnia Ronald Reagan candidat a les eleccions presidencials

del novembre. Gran comunicador i més astut que no intel·ligent, Reagan havia aconseguit de ressuscitar els valors conservadors, en un moment que els Estats Units se sentien desorientats per la recessió econòmica i la política exterior de Jimmy Carter, considerada massa transigent, que donava prioritat als drets humans sobre les qüestions estratègiques. Segons els republicans, Carter havia cedit davant els soviètics a l'Afganistan i no havia estat capaç de salvar l'honor del país en la crisi amb l'Iran. El maig, havia fracassat l'operació militar que havia de rescatar els ostatges que tenien els estudiants islàmics a l'ambaixada nord-americana de Teheran.

Reagan, assessorat per l'Institut Hoover, una dels *think tanks* més influents, defensava el retorn als valors morals tradicionals dels nord-americans i al proteccionisme. En la recepta de Reagan, també hi figuraven la disminució dels impostos i l'increment de la presència militar a l'exterior. "La iniciativa i la responsabilitat individual han de substituir les directrius i els controls governamentals", es podia llegir en una de les bíblies del moviment conservador, l'obra col·lectiva *The United States in the 1980s*. Els col·laboradors del llibre, entre

els quals es destacaven l'economista Milton Friedman, l'industrial Alan Greenspan i l'ex-director adjunt de la CIA, Ray Cline, també defensaven una política exterior agressiva per a contenir "l'expansionisme soviètic", l'augment del pressupost destinat a la investigació militar i la ruptura amb els països hostils.

El gener del 1981, investit president, Reagan feia bons els presagis designant la professora de la Universitat de Georgetown, Jane Kirkpatrick, ambaixadora a les Nacions Unides. Kirkpatrick, coneguda per la seva energia i perquè deia allò que pensava, considerava el règim de Nicaragua una amenaça per als Estats Units. "No crec que la victòria dels sandinistes fos inevitable", declarava a *The New York Times*. Renegava, també, de la política de Carter de criticar els governs que cometien violacions en massa dels drets humans, com l'Argentina i Xile. "En l'alternativa d'ajudar un govern autocràtic moderadament repressiu que és amic dels Estats Units o de deixar-lo caure per una guerrilla entrenada, armada i assistida pels cubans, ajudarem l'autocràcia moderada", va proclamar.

Els somozistes d'Hondures. El tomb radical en la política ex-

Manifestació esdevinguda a Managua en el sisè aniversari de la revolució sandinista, l'any 1985. Les senyeres i les ikurrines també foren presents en la celebració.

La rebel·lió dels miskito

Els indis de la costa Atlàntica van ser la primera comunitat que va trencar amb la revolució sandinista, el 1981. Els antropòlegs occidentals intentaven d'explicar per què els miskito (100.000 persones), els sumo (15.000) i els rama (1.000) s'havien negat a compartir els ideals emancipadors de la Junta de Govern. Les raons eren més complexes: calia buscar-les en la desconfiança tradicional dels habitants de la costa Atlàntica (9% de la població de Nicaragua, però només un 6% de blancs) envers Managua, que mai no s'havia esforçat a acceptar ni a comprendre les seves diferències culturals. Els sandinistes i els líders locals van crear una associació de defensa d'aquests indis anomenada Misurasata, que va substituir Alpromisu, que havia estat formada el 1972 amb l'ajut de l'església morava, molt influent a la regió. La lluna de mel va durar poc. Els indis no comprenien per què el govern sandista expropiava unes terres que havien estat sempre comunals, lliurades per la Corona britànica, i per què en les campanyes d'alfabetització utilitzava el castellà quan la seva llengua occidental

és l'anglès. En lloc de negociar, els sandinistes van empresonar els principals dirigents indis, entre ells Steadman Fagoth Muller, president de Misurasata, i van reprimir les manifestacions de protesta de Puerto Cabezas i Waspam. "Si empresonen els qui han col·laborat amb ells i que confien en la revolució, què no pensaran els miskito que han dubtat dels sandinistes", declarava un dirigent miskito al riu Coco.

En vist de la pressió sandinista, una bona part dels miskito van fer el que havien fet tantes vegades durant la dictadura de Somoza: travessar el riu Coco i fugir a Hondures, on també hi ha una comunitat miskito. Molts miskito van integrar-se a les forces antisandinistes, entrenades pels instructors nord-americans. A Nicaragua, el govern els reagrupava en camps, amb el pretext de protegir-los dels combats amb els somozistes. Fagoth, que havia perdut tota credibilitat entre la seva comunitat després de confessar davant la televisió que era un agent dels somozistes, també es va refugiar a Hondures el juliol del 1981, poc després del seu alliberament. A. C.

terior nord-americana es va notar de seguida. Els Estats Units van començar a armar, mitjançant la CIA, els somozistes d'Hondures, que aplegaven els descontents d'un règim que s'anava radicalitzant i perdent aliats. El novembre del 1980 es van retirar del Consell d'Estat, un òrgan legislatiu supeditat a la Junta de Govern, onze formacions polítiques i sindicals, en protesta per la lentitud a adoptar una llei de partits polítics. El 1981 els indis de la costa Atlàntica (vegeu requadre) van deixar de donar suport als sandinistes arran de la detenció del seu líder, Steadman Fagoth Muller, membre del Consell d'Estat, i d'una reforma agrària que afectava els seus drets tradicionals sobre la terra.

La implicació dels Estats Units en la guerra ja no era un secret per a ningú. Hondures, rereguarda dels insurgents, va rebre 15 milions de dòlars d'ajuda el 1982, tres vegades més que no dos anys abans. Els assessors militars van passar de quaranta, el febrer del 1982, a més de cent sis mesos després. Els Hércules C-130 nord-americans ja formaven part del paisatge d'Hondures, en una Amèrica Central crispada per la guerra civil del Salvador, el cop d'estat del general d'extrema dreta Ríos Montt a Guatemala, el març del 1982, i les temptacions autoritàries dels sandinistes.

La visita del Papa. La divisió de la societat nicaragüenca també va afectar l'església catòlica. Una part acceptava d'implicar-se en la revolució, adduint-ne les arrels cristianes. En el govern, hi van participar tres sacerdots, Miguel d'Escoto, Fernando i Ernesto Cardenal —a Afers Exteriors, Alfabetització i Cultura, respectivament—, que van tenir un gran protagonisme, en especial el darrer. A l'altre bàndol, encara que sense donar suport als antisandinistes, hi havia l'arquebisbe de Managua, Miguel Obando, elevat a la categoria de "guia espiritual" dels nicaragüencs per la premsa d'oposició, que recollia

les inquietuds de la classe mitjana, alarmada pel rumb de la revolució. El papa Joan Pau II va participar en el debat. En la visita *ad limina* dels bisbes nicaragüencs, l'any 1982, els advertia: "una ideologia atea no pot orientar l'esforç de promoure la justícia social". Un any després, en la visita pastoral a Managua, Joan Pau II va desautoritzar Ernesto Cardenal en renyar-lo públicament mentre el tenia agenollat, en senyal de submissió.

La pressió dels antisandinistes, cada vegada més ben preparats, va radicalitzar el règim, ja totalment en mans dels comandants del Front Sandinista, entre ells els germans Daniel i Humberto Ortega i el temut ministre de l'Interior, Tomás Borge. Edén Pastora, un dels combatents sandinistes més populars per haver dirigit la presa del Parlament en temps de Somoza, es va refugiar a Costa Rica, on va obrir un front sud. Pastora va ser després víctima d'un atemptat, potser obra de la CIA, que en desconfiava. L'alcalde de Managua, el comandant Tomás Hassan, i l'ajudant d'Humberto Ortega, el major Roger Miranda, també van desertar.

Afeblits econòmicament (la inflació va superar el 1.500% el 1987), fustigats de forma permanent per Reagan, perduda una part de la base social i amb dificultats per a repel·lir les ofensives de la Contra, els sandinistes van acceptar el diàleg amb la guerrilla i la mitjanceria d'Obando i del president de Costa Rica, Óscar Arias. Després de nombroses reunions, a Esquipules i a la república Dominicana, principalment, i reformada la constitució, el 1987, que garantia la llibertat política, es va acordar un alto-el-foc i la celebració d'eleccions plurals el 1990. Per a sorpresa de tothom, especialment dels qui des de lluny havien donat suport a la revolució, Violeta Chamorro, candidata de l'oposició, va vèncer Daniel Ortega. En les legislatives, la Unió Nacional Opositora va superar clarament el Front Sandinista i va obtenir, per tant, la majoria. La revo-

Cristianisme i revolució

Una de les constants més tristes de la història humana ha estat la reiterada aparició, en el govern dels pobles, d'aquest fenomen polític anomenat dictadura.

També en el segle XX no pocs pobles han hagut de sofrir el jou d'un poder basat únicament en la força i el caprici d'un home, que converteix el seu poble gairebé en una propietat privada i els seus súbdit en esclaus de fet.

Entre molts casos es pot esmentar el que va afectar Nicaragua durant més de quaranta anys amb la *dinastia* dels Somoza. Una de les dictadures més dures que ha conegut Llatinoamèrica.

La seva duresa va tenir, després d'un llarg patiment, la virtut d'aglutinar, sota la inspiració del pensament de César Augusto Sandino, assassinat anteriorment per instigació dels EUA, totes les forces populars i democràtiques del país.

Ometent, en aquest curt espai, tota una sèrie de dades històriques, em limitaré a assenyalar que, en l'ampli moviment d'alliberament nacional, no solament el poble, majoritàriament cristià, sinó significatius líders confessionals van prendre part activa en l'acció desitjada i esperada per tots de derrocar la dictadura somocista. En el govern sandinista va arribar a haver-hi tres capellans catòlics, cas únic en la història dels pobles. Certa-

ment és un dels casos més significatius de la presència cristiana en un moviment revolucionari. Realitat expressada amb el difós i popular eslògan "entre cristianisme i revolució no hi ha pas contradicció". Es va viure, doncs, una experiència interessant de presència cristiana en el canvi polític cap a la democràcia nicaragüenca. (Actualment, amb el nou règim, el concepte de democràcia ha quedat notablement desfigurat.)

Desgraciadament, la jerarquia eclesiàstica es va convertir molt aviat en una força instigadora d'accions contra el poder sandinista que havia sorgit de la revolució popular i es va inclinar cap a sectors més burgesos en un procés cada vegada més accelerat.

Aquest doble comportament, el jeràrquic, d'una banda, i el cristià popular amb els seus líders intel·lectuals de l'altra, ha constituït una dolorosa càrrega per a moltes consciències que havien optat, amb la major generositat i coherència amb l'Evangeli, per la majoria del poble nicaragüenc, constituït, avui com ahir, pels pobres: els sense terra, els sense salut, els sense educació i els sense feina.

Francesc Xammar

Jesuïta i fundador del Comitè Oscar Romero a Catalunya

Tres líders de la Contra en una conferència a Washington, el juny de 1984. Al centre, Bosco Matamoros flanquejat pels comandants Tiro Seguro, a la dreta, i Mike Lima, a l'esquerra.

ARXIU

Els tres últims presidents de Nicaragua: Arnoldo Alemán, Violeta Chamorro i Daniel Ortega.

lució s'havia mort als deu anys. Violeta Chamorro no va trencar tot seguit amb els sandinistes. Encara que va impulsar reformes econòmiques i constitucionals que liquidaven els vestigis del

socialisme, va mantenir Humberto Ortega al capdavant de l'exèrcit. En un període difícil, la presidenta volia preservar la unitat dels militars, en bona part promoguts durant l'època sandinista,

que havien de plantar cara tant a les accions dels *recompas* (sandinistes contraris a les concessions) com a les dels *recontras* (contras que no es volien desmobilitzar). La pèrdua del poder, l'enriquiment d'alguns comandants que uns anys abans predicaven l'ascetisme i la desorientació ideològica van dividir els sandinistes. Al congrés del 1995, els més radicals, dirigits per Daniel Ortega, van expulsar els moderats, entre ells l'escriptor Sergio Ramírez. A les eleccions del 1996 Ortega va ser derrotat de bell nou, en aquesta ocasió per Arnoldo Alemán, un polític gris, membre de tota la vida del Partit Liberal Constitucional, la formació de Somoza, i alcalde de Managua de 1990 a 1995.

Antoni Castel

El Salvador, sense límits

La revolució sandinista va influir els moviments socials de l'Amèrica Llatina, que per fi tenien motius d'esperança, després dels cops d'estat de Xile (1973) i Argentina (1976). Per obra dels comandants que havien liquidat el corromput règim de Somoza, Managua es va convertir en un nou far de l'esquerra del continent americà i d'Europa, un punt de referència menys ortodox i més obert que no l'Havana.

Al Salvador la victòria sandinista va representar bastant més, va ser un revulsiu per a les organitzacions d'esquerra que es preparaven per a la guerra o ja havien dut a terme accions armades, com les perpetrades per les Forces Populars d'Alliberament Farabundo Martí, a partir del 1970. El 15 d'octubre de 1979 el general Carlos Humberto Romero, elegit president de forma fraudulenta dos anys abans, fou enderrocat per un grup d'oficials joves, que van instaurar una junta cívico-militar amb la participació del socialdemòcrata Guillermo Ungo i el suport del partit comunista. L'experiència només va durar tres mesos, perquè Ungo i el coronel Majano, representant del sector més oberturista dels militars, van deixar la Junta, pressionats per l'extrema dreta i l'oligarquia. Majano va ser substituït pel coronel Gutiérrez, i el buit civil, el va omplir el democristià José Napoleón Duarte, que havia tornat de l'exili arran del cop d'estat.

El fracàs de la Junta va donar via lliure als moviments d'esquerra. Encara que la Junta va emprendre algunes accions populistes (va nacionalitzar la banca i els conreus de cafè i canya de sucre i va expropiar els latifundis) les cinc principals organitzacions d'esquerra s'unien, l'abril del 1980, en el Front Farabundo Martí d'Alliberament Nacional, que ràpidament va controlar extenses zones del país. A

Washington, el president Ronald Reagan va respondre-hi atorgant ajuts econòmics i enviant assessors malgrat les crítiques de les esglésies, la premsa i el Congrés. "No permetrem una nova Nicaragua", va declarar l'ambaixadora nord-americana a les Nacions Unides, Jane Kirkpatrick, quan li van recordar l'actuació dels escamots de la mort vinculats als militars salvadorencs.

La invasió de Grenada. Que la política exterior de Reagan no tenia límits, quan es tractava de barrar el pas a l'esquerra, es va veure ben clar a l'illa de Grenada. L'octubre del 1983, amb el pretext dels aldarulls causats per un cop d'estat contra el castrista Maurice Bishop, el president nord-americà va enviar-hi un contingent, que va ocupar l'illa en un no res i va instaurar un govern fidel a Washington. Els cubans, que construïen a l'illa un aeroport, van resistir unes poques hores l'envestida dels *marines*.

Al Salvador, Reagan va donar suport incondicional als militars, seguint els consells del secretari d'Estat, el general Alexander Haig, que mostrava un llibre blanc sobre "ingerència comunista" al país per justificar-se. En nom de la doctrina de contenció de "l'expansionisme cubà", el president nord-americà va passar per alt l'assassinat de l'arquebisbe Óscar Romero, l'actuació impune dels escamots de la mort i l'ascens polític del coronel Roberto D'Aubuisson, l'ex-cap dels serveis d'intel·ligència, acusat de la mort de Romero. La guerra es va acabar dos anys després de la derrota electoral dels sandinistes a Nicaragua. El gener del 1992, la guerrilla i el govern signaven a Mèxic la pau. A. C.